

6.9.2021

EOAK/7510/2020

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

TUTKINTAVANGIN YHTEYDENPITORAJOITUSTEN SISÄLTÖ JA VALVONTA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli asiamiehensä A:n laatimassa kantelukirjoituksessa tutkintavangin yhteydenpidon toteutumisesta Vantaan vankilassa.

Kantelija oli määrätty käräjäoikeuden 27.10.2020 antamalla päätöksellä vangittavaksi. Tuomioistuin oli vangitsemista koskevassa päätöksessään todennut yhteydenpidon rajoittamisen osalta, että kantelija saa yhteydenpitokiellon estämättä rajoituksetta tavata ja pitää yhteyttä puolustajanaan olleeseen asianajajaan sekä valvotusti tyttöystävänsä ja lastensa äitiin. Asian tutkinnasta vastasi Lapin poliisilaitos.

Kantelun mukaan yhteydenpito ei ollut toteutunut tuomioistuimen päätöksen mukaisesti hänen ollessaan Vantaan vankilassa. Kantelija kertoo, ettei hän saanut tutkintavankeudessa ollessaan soittaa kertaakaan tyttöystävälleen ja tälle osoitetut kirjeet palautettiin takaisin kantelijalle.

Kantelun liitteenä olevasta kantelijan avustajan käymästä kirjeenvaihdosta poliisi- ja vankeinhoitoviranomaisten kanssa ilmenee, että Vantaan vankila oli pyrkinyt järjestämään yhteydenpidon toteutumista poliisin kanssa, mutta poliisilla ei ollut resursseja valvoa yhteydenpitoa.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin Lapin poliisilaitoksen lausunto sekä Rikoskomisario B:n selvitys. Lisäksi hankittiin Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunto sekä Vantaan vankilan johtaja C:n, apulaisjohtaja D:n sekä rikosseuraamusesimies E:n selvitykset.

2.1 Lapin poliisilaitoksen selvitys

Asian tutkinnanjohtaja, **rikoskomisario B** kertoo selvityksessään, että kantelija on 27.10.2020 vangittu Lapin käräjäoikeuden päätöksellä epäiltynä todennäköisin syin törkeään ryöstöön Torniossa.

Kantelija otettiin kiinni Vantaalla ja hän on ollut tutkintavankina Vantaan vankilassa.

Rikoskomisario B kiistää kantelussa esitetyn väitteen, että hän olisi ollut haluton järjestämään valvottuja puheluita kantelijan yhteydenpidon mahdollistamiseksi. B kertoo selvityksessään käyneensä Vantaan vankilan rikosseuraamusesimies E:n kanssa asiasta lyhyen puhelinkeskustelun, jolloin E oli todennut B:lle, että hän ”pesee kätensä asiasta”. B kertoo miettineensä ääneen sitä, mistä poliisi saa resurssit puhelun valvomiseen ja lisäksi todenneensa, että poliisilla ei ole muuta mahdollisuutta kuin järjestää asia, koska E ilmoitti, ettei vankila tule järjestämään valvottua yhteydenpitoa vierittäen vastuun poliisille.

Lapin poliisilaitoksen lausunnossa on viitattu muun muassa asiaa koskevaan Lapin käräjäoikeuden kantelijaa koskevaan 13.11.2020 tehtyyn vangitsemispäätökseen, jossa on todettu muun muassa, että *"Vankilaviranomaisten velvollisuutena on toteuttaa valvotusti sallittu yhteydenpito [nimi poistettu] ja [nimi poistettu] edellä päätetyn mukaisesti."*

Lapin poliisilaitos katsoo, että rikoskomisario B on ollut voitava luottaa käräjäoikeuden päätöksen sisältöön myös yhteydenpidon toteuttamisen osalta, vaikka jälkikäteen arvioiden vankilaviranomaisten kyky todellisuudessa toteuttaa valvottu tapaaminen esitutkinta huomioon ottaen ja turvaten on todennäköisesti mahdotonta. Tämän vuoksi Vantaan vankilan kieltäytyminen valvomasta tapaamisista on perusteltua. Päätökseen kirjatusta valvontavelvollisuudesta johtuen viranomaisten vastuut yhteydenpito-oikeuden toteuttamisesta ovat olleet epäselviä, jonka vuoksi yhteydenpito ei ole onnistunut käräjäoikeuden päätöksen mukaisesti.

Poliisilaitos toteaa myös, että toinen huomionarvoinen seikka käräjäoikeuden päätöksessä on se, ettei siinä ole määritelty millä tavoin kantelija saa olla yhteydessä nimettyihin henkilöihin valvotusti. B:n selvityksen mukaan yhteydenpidon rajoitukset on asetettu esitutkinnan turvaamiseksi. Lapin poliisilaitos katsoo, että yhteydenpitotavan tulee olla sellainen, joka voidaan toteuttaa valvotusti esitutkinta huomioon ottaen. Valvottu yhteydenpito pitää aina sisällään sen, että valvova viranomainen voi varmistua tapaajan henkilöllisyydestä. Tämän vuoksi puhelimitse tapahtuva tapaaminen voi olla haastava järjestää, koska valvojan tulisi varmistua tapaajan henkilöllisyydestä.

2.2 Rikosseuraamuslaitoksen selvitys

Vantaan vankilan **rikosseuraamusesimies E** kertoo kantelijan kertoneen 12.11.2020 yhteydenpitoa koskevista ongelmistaan.

E katsoi vankitietojärjestelmästä kirjatut yhteydenpidonrajoitukset, joiden mukaan kantelija sai pitää yhteyttä valvotusti mainitsemiinsa henkilöihin. Tämän jälkeen E oli etsinyt vangin asiakirjoista vankipassin, jolla hänet oli Vantaan vankilaan passitettu. E:n mukaan useimmiten käräjäoikeuden passeihin on liitetty poliisin oma vankipassi, jossa on eriteltynä sallitut yhteystiedot ja joista ilmenee tutkinnanjohtajan yhteystiedot. Tässä tapauksessa näin ei ollut. Vankilasta käsin selvitettiin käräjäoikeudesta tiedustelemalla kantelijan rikosasian tutkinnanjohtajan rikoskomisario B:n yhteystiedot, jolle E soitti 13.11.2020.

E selvitti rikoskomisario B:lle Vantaan vankilan käytännön, jonka mukaan poliisi valvoo kyseiset valvotuksi määrätyt yhteydenpidot. Ymmärrettävästi tutkivan poliisiyksikön ja tutkintavangin sijoituspaikan välimatkasta johtuen fyysinen valvominen Vantaan vankilassa poliisin toimesta olisi kohtuutonta. Siitä syystä E ohjeisti B:tä Vantaan vankilan käytännöistä valvotun puhelun järjestämiseen.

E:n mukaan B hämmästeli sitä, ettei valvontaa voitaisi vankilan puolesta järjestää. E vastasi tähän, ettei vankilassa voida tietää, mitä asioita puhelussa tulisi valvoa, mistä syystä tutkintavankeuden perustarkoitus, esitutinnan turvaaminen voisi vaarantua. B mainitsi E:lle, että Oulun vankilassa tällaiset puhelut ovat onnistuneet ja ihmetteli miksi Vantaan vankilassa ei näin voida toimia. E oli selvittänyt Vantaan vankilassa noudatetun ns. laatikkopuhelun käytön, jossa vartija näppäilee puhelimeen tutkinnanjohtajan puhelinnumeron, soittaa, sulkee puhelimen lukolliseen laatikkoon ja antaa kuulokkeet vangin käyttöön. Tämän jälkeen tutkinnanjohtaja voi yhdistää puheluun sallitun henkilön ja kuunnella eli valvoa itse puhelua ja ettei puhelussa keskustella esitutkintaan liittyvistä tai sitä vaarantavista asioista. E kiistää rikoskomisario B:n väitteen, että E olisi ”pessyt kätensä asiasta”. Päinvastoin asia on vienyt kohtuuttoman paljon E:n työaikaa ja vaatinut hänen mukaansa yksittäisen vangin kohdalla kohtuuttoman paljon selvitystyötä verraten siihen, miten tällainen valvottu yhteydenpito yleisesti ottaen Vantaan vankilasta hoituu.

E toteaa Lapin käräjäoikeuden 13.11.2020 antamassa päätöksessä vankilaviranomaisten velvollisuudesta toteuttaa valvotusti sallittu yhteydenpito, että kyseinen päätös on tehty samana päivänä, kun E oli keskustellut B:n kanssa. Aiemmissa kantelijaa koskeissa vangitsemispäätöksissä tällaista mainintaa ei ole.

Vantaan vankilan johtajan C:n selvityksen mukaan niissä tapauksissa, joissa henkilön yhteydenpito-oikeus on määritelty toteutettavaksi valvotusti, niin vankila mahdollistaa puhelut erillisen puhelinlaitteen kautta, johon asiaa tutkiva viranomainen voi liittyä neuvottelupuheluna ja varmistaa puhelun vastaanottajan sekä valvoa kuuntelemalla puhelun sisältöä.

C:n selvityksen mukaan vankilan on mahdotonta toteuttaa määrättyjä yhteydenpitorajoituksia, ellei se saa esitutkintaviranomaiselta tarvittavia varmennettuja tietoja ja tarkennuksia, miten esitutkintaviranomainen haluaa toteuttaa valvontaa sallittujen henkilöiden osalta.

Vantaan vankilan apulaisjohtaja D:n selvityksen mukaan toimintamallia on toteutettu toistakymmentä vuotta eri muodoissa.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunnossa todetaan tutkintavangin kirjeenvaihtoa koskevien ongelmien osalta, että Lapin käräjäoikeuden vankipassissa mainittu kantelijan yhteydenpidon rajoittamisen sisältö on ongelmallinen, koska yhteydenpidon rajoittaminen ei pidä sisällään kirjeiden tarkastamista taikka lukemista. Koska yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös ei mahdollista kirjeiden lukemista, olisi keskushallintoyksikön käsityksen mukaan Vantaan vankilan tullut ottaa Lapin käräjäoikeuteen yhteyttä ja varmistaa tuleeko kantelijan kirjeet toimittaa hänen tyttöystävälleen siinäkin tapauksessa, että edellytykset kirjeen lukemiselle eivät täyty. Keskushallintoyksikkö saattaa käsityksensä Vantaan vankilan tietoon.

Tutkintavangin puheluiden toteutumista koskevien ongelmien osalta Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön näkemyksen mukaan, koska yhteydenpidon rajoittaminen ei oikeuta puhelujen kuuntelemiseen, olisi Vantaan vankilan tullut myös kantelijan ja hänen tyttöystävänsä välisten puhelujen mahdollistamisen osalta ottaa Lapin käräjäoikeuteen yhteyttä ja varmistaa, miten kantelijan puhelut tyttöystävälle tulisi mahdollistaa tilanteessa, jossa edellytykset puhelujen kuuntelemiselle eivät täyty. Keskushallintoyksikkö saattaa näkemyksensä Vantaan vankilan tietoon.

Lausunnossa todetaan myös, että Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on tutkintavankeuden toimeenpano. Tehtävänä on siten myös turvata vankilaan sijoitetun tutkintavangin yhteydenpito-oikeuksien toteutuminen lain mukaisesti. Rikosseuraamuslaitoksen tulee myös täytäntöönpanna tuomioistuimen määräämät yhteydenpitorajoitukset. Rikosseuraamuslaitoksen tulee toisaalta mahdollistaa tutkintavangin yhteydenpito niihin henkilöihin, joihin hänen yhteydenpitoaan ei ole rajoitettu ja toisaalta huolehtia siitä, että tutkintavangin yhteydenpitoa ei mahdollisteta niihin henkilöihin, joihin tutkintavanki ei tuomioistuimen päätöksen mukaan saa olla yhteydessä. Yhteydenpitorajoitusten käytännön toteutumisesta vastaa siten Rikosseuraamuslaitos.

Tutkintavankeuslaissa säädettyjen edellytysten täytyessä tutkintavangin kirjeiden lukeminen ja puhelujen kuunteleminen on mahdollista tutkintavankeuden tarkoituksen turvaamiseksi.

Vantaan vankilan johtaja C:n selvityksen mukaan käytännössä vankilan virkamiehellä ei ole tosiasiallista mahdollisuutta saada tietoa esitutkinnasta tai tehdä arvioita esitutkintaan liittyvistä asioista. Vartijan on mahdotonta valvoa tietosisältöä, jota puhelussa vaihdetaan ja tehdä päätelmiä, vaarantuuko poliisin esitutkinta henkilön yhteydenpito-oikeuden toteutumisesta. Tämän johdosta on tärkeätä, että esitutkintaviranomainen on valvomassa yhteydenpitoa. Johtaja C:n selvityksen mukaan on selkeää, että vankilan tulee mahdollistaa yhteydenpito joko tapaamisten, puheluiden tai Skypen kautta esitutkintaviranomaisilta saatujen ohjeiden mukaisesti, mutta yhteydenpidon tietosisällön valvonta kuuluu esitutkintaviranomaisille niissä tapauksissa, joissa esitutkintaviranomainen on nimenomaisesti pyytänyt tätä päätöstä oikeudelta rikoksen sotkemisvaaran vuoksi.

Yhteydenpidon käytännön toteutumisesta vastaa Rikosseuraamuslaitos. Keskushallintoyksikön käsityksen mukaan siten myös yhteydenpitorajoitusten toteutumisen valvonta kuuluu Rikosseuraamuslaitoksen vastuulle. Vantaan vankilan selvityksessä tuodaan kuitenkin keskushallintoyksikön mukaan hyvin esiin yhteydenpidon valvonnan ongelmallisuus. Lapin poliisilaitoksen lausunnossa on lisäksi todettu, että vankilaviranomaisen kyky todellisuudessa toteuttaa valvottu tapaaminen esitutkinta huomioon ottaen ja turvaten on todennäköisesti mahdotonta. Toisaalta myöskään poliisilla ei liene mahdollisuutta kuunnella tutkintavangin puheluita taikka tapaamisia pelkän yhteydenpitorajoituspäätöksen perusteella.

Keskushallintoyksikön käsityksen mukaan on jokseenkin tavallista, että tuomioistuimet määräävät yhteydenpitorajoituksia, joiden mukaan tutkintavanki saa pitää vain valvotusti yhteyttä läheiseensä. Eri viranomaiset vaikuttavat kuitenkin tulkitsevan eri tavoin sitä, minkälaisen valvonnan lainsäädäntö mahdollistaa yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen perusteella.

Puhelujen kuuntelemisella ja kirjeiden lukemisella puututaan perustuslain turvaamaan luottamuksellisen viestin salaisuuden suojaan, joten keskushallintoyksikön näkemyksen mukaan säännösten tulisi olla sillä tavalla selviä ja yksiselitteisiä, etteivät eri viranomaiset tulkitseisi säännöksiä eri tavalla. Keskushallintoyksikön näkemyksen mukaan lainsäädäntöä on tarpeen selkeyttää, jotta viranomaisilla ei olisi erilaista näkemystä siitä, millaisia toimenpiteitä vankilalla on oikeus ja toisaalta velvollisuus tehdä pelkän yhteydenpitorajoituksia koskevan päätöksen perusteella.

Saadun selvityksen perusteella keskushallintoyksikkö voi yhtyä vankilan johtaja C:n näkemykseen, että kantelijan yhteydenpito-oikeus ei ole toteutunut asianmukaisesti ja syynä tähän on ollut muun muassa poliisin ja vankilan eri näkemykset puhelujen valvonnan toteuttamisesta.

Keskushallintoyksikön näkemyksen mukaan ongelmia yhteydenpito-oikeuden toteutumiseen ovat aiheuttaneet myös edellä todettu lainsäädännöllinen epäselvyys siitä, millä tavoin puheluiden sekä muun yhteydenpidon valvontaa tulisi suorittaa.

Keskushallintoyksikön näkemyksen mukaan lainsäädäntöä on tarpeen selkeyttää, jotta viranomaisilla ei olisi erilaista näkemystä siitä, millaisia toimenpiteitä vankilalla on oikeus ja toisaalta velvollisuus tehdä pelkän yhteydenpitorajoituksia koskevan päätöksen perusteella. Lausunnossa tuodaan esille, että eduskunnan apulaisoikeusasiamies on ratkaisussaan (EOAK/2406/2020) todennut, että oikeusministeriö on asettanut 1.9.2020 työryhmän (OM058:00/2020) tarkastelemaan pakkokeinolain muutostarpeita ja valmistelemaan tarvittavat lainsäädäntömuutokset. Työryhmän toimikausi päättyy 31.12.2021. Apulaisoikeusasiamies on saattanut esittämänsä käsitykset asiamiehen tapaamista koskevan säännöksen tulkinnasta ilmenneistä epäselvyyksistä oikeusministeriön tietoon.

Keskushallintoyksikön näkemyksen mukaan, jottei olisi epäselvyyttä siitä, miten tuomioistuinten määräämät yhteydenpitorajoitukset tulisi vankilassa toimeenpanna lainmukaisesti, olisi tarpeellista, että edellä mainittu työryhmä pohtisi myös pakkokeinolain yhteydenpitorajoituksia koskevien säännösten selkeyttämistarvetta yhteydenpidon rajoittamisen sisällön osalta. Keskushallintoyksikkö lähettää tässä tarkoituksessa lausuntonsa tiedoksi myös oikeusministeriölle.

3 RATKAISU

3.1 Oikeusohjeita

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Säännöksen 3 momentin mukaan vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Säännöksen 2 momentin mukaan kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton. Säännöksen 4 momentin mukaan lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä, turvallisuustarkastuksessa ja vapaudenmenetyksen aikana sekä tiedon hankkimiseksi sotilaallisesta toiminnasta taikka sellaisesta muusta toiminnasta, joka vakavasti uhkaa kansallista turvallisuutta.

Pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan esitutkinnan ollessa kesken voidaan rajoittaa kiinni otetun, pidätetyn ja tutkintavangin yhteydenpitoa muuhun henkilöön, jos on syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin ollessa kesken, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vakavasti vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen. Säännöksen 2 momentin mukaan yhteydenpitoa tutkintavankeuslain 8 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen kanssa ei saa rajoittaa. Yhteydenpitoa lähiomaisen tai muun läheisen kanssa ja yhteydenpitoa tutkintavankeuslain 9 luvun 12 §:ssä tarkoitetun edustuston kanssa voidaan rajoittaa ainoastaan rikoksen selvittämiseen liittyvistä erityisen painavista syistä. Yhteydenpitoa lähiomaiseen saadaan rajoittaa vain siinä määrin kuin se on välttämätöntä kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen toteuttamiseksi.

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan yhteydenpitorajoitus voi sisältää rajoituksia kirjeenvaihtoon, puhelimen käyttöön, tapaamisiin tai muihin yhteyksiin säilyttämistilan tai vankilan ulkopuolelle taikka yhdessäoloon tietyn kiinni otetun, pidätetyn tai tutkintavangin kanssa. Yhteydenpitoa ei saa rajoittaa enempää eikä pitempään kuin on välttämätöntä. Säännöksen 2 momentin mukaan kirjeiden tarkastamisesta ja lukemisesta säädetään tutkintavankeuslain 8 luvussa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 6 luvussa sekä kirjeiden takavarikoimisesta tämän lain 7 luvussa.

Pakkokeinolain 4 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan yhteydenpidon rajoittamisesta kiinniottamisen ja pidättämisen aikana päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tutkintavankeuteen liittyvästä yhteydenpidon rajoittamisesta ja sen voimassaolon jatkamisesta päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai vankilan johtajan esityksestä vangitsemisesta päättävä tuomioistuin. Yhteydenpidon rajoittamisesta voi ennen tuomioistuimen ratkaisua väliaikaisesti päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä vankilan johtaja tai, jos tutkintavanki on sijoitettu poliisin säilytystilaan, pidättämiseen oikeutettu virkamies. Säännöksen 3 momentin mukaan edellä 1 momentissa tarkoitetun yhteydenpidon rajoittamisesta päättävän tai sen esittämiseen oikeutetun virkamiehen on päätettävä yhteydenpitorajoituksen poistamisesta, jos rajoituksen edellytyksiä ei enää ole.

Yhteydenpidon rajoittamisen edellytyksiä arvioitaessa on otettava huomioon myös suhteellisuusperiaate, josta säädetään pakkokeinolain 1 luvun 2 §:ssä. Säännöksen mukaan pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tarkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

Tutkintavankeuslain 1 luvun 3 §:n mukaan tutkintavankeuden tarkoituksena on turvata rikoksen esitutkinta, tuomioistuinkäsittely ja rangaistuksen täytäntöönpano sekä estää rikollisen toiminnan jatkaminen. Saman luvun 4 §:n mukaan tutkintavangin oikeuksia ei saa rajoittaa enempää kuin tutkintavankeuden tarkoitus, tutkintavankeudessa pitämisen varmuus ja vankilan järjestyksen säilyminen välttämättä vaativat.

Tutkintavankeuslain 8 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan tutkintavangilla on oikeus kirjeenvaihtoon postin välityksellä, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun nojalla rajoitettu.

Tutkintavankeuslain 8 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan tutkintavangille on annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti rajoitettu.

Tutkintavankeuslain 9 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan tutkintavangilla on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se vankilan järjestystä ja toimintaa haittaamatta on mahdollista siten kuin tässä luvussa säädetään, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun nojalla rajoitettu. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen tutkintavangin yhteyksien säilymiseksi tai muusta tärkeästä syystä.

Tutkintavankeuslain 8 luvun 2 §:ssä on säädetty tutkintavangille saapuneen tai häneltä peräisin olevan viestin lukemisesta, 7 §:ssä puhelun kuuntelemisesta ja 9 luvun 1 §:ssä tapaamisen keskustelun kuuntelemisesta.

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa on tutkintavankeuslakia vastaavaa sääntelyä muun muassa vapautensa menettäneen henkilön viestien lukemisesta sekä puheluiden ja tapaamisten keskusteluiden kuuntelemisesta.

3.2 Arvioinnin lähtökohtia

Tässä asiassa on kysymys kantelijan valvotun yhteydenpidon toteutumatta jäämisestä ja siitä, olisiko yhteydenpidon valvonta kuulunut vankilalle vai esitutkintaviranomaiselle, ja mikä olisi ollut valvonnan sisältö.

Totean, että tutkintavankeuteen liittyvästä yhteydenpidon rajoittamisesta ja sen voimassaolon jatkamisesta päättää tuomioistuin. Yhteydenpidon rajoittamisesta voi ennen tuomioistuimen ratkaisua väliaikaisesti päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä vankilan johtaja tai, jos tutkintavanki on sijoitettu poliisin säilytystilaan, pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisella voidaan yksittäistapauksessa puuttua merkittävästi tutkintavangin vapauteen ja yksityiselämän suojaan, joista on säädetty muun muassa perustuslain 7 ja 10 §:ssä sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 ja 8 artiklassa. Tämän vuoksi yhteydenpidon rajoittamista koskevan sääntelyn tulisi olla täsmällistä ja tarkkarajaista. Lisäksi tuomioistuimen määräämien yhteydenpitorajoitusten tulisi olla sisällöllisesti niin selkeitä, että ne ovat yksiselitteisesti täytäntöönpantavissa.

Vankila- tai poliisiviranomainen ei saa omalla harkinnallaan laajentaa tuomioistuimen määräämää yhteydenpitorajoitusta. Yhteydenpidon rajoittamisen esittämiseen oikeutetun virkamiehen tulee kuitenkin pakkokeinolain 4 luvun 4 §:n 3 momentin mukaan päättää tuomioistuimenkin määräämän yhteydenpitorajoituksen poistamisesta, jos rajoituksen edellytyksiä ei enää ole.

Kun tässä tapauksessa on kysymys vankilassa olleesta tutkintavangista, käsittelen jäljempänä asiaan liittyviä oikeudellisia kysymyksiä viitaten vain tutkintavankeuslain säännöksiin, vaikka vastaavaa sääntelyä on myös poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa.

3.3 Tuomioistuimen määräämän yhteydenpitorajoituksen sisältö

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan yhteydenpitorajoitus voi sisältää rajoituksia kirjeenvaihtoon, puhelimen käyttöön, tapaamisiin tai muihin yhteyksiin säilyttämistilan tai vankilan ulkopuolelle taikka yhdessäoloon tietyn kiinni otetun, pidätetyn tai tutkintavangin kanssa. Yhteydenpitoa ei saa rajoittaa enempää eikä pitempään kuin on välttämätöntä.

Kantelijan tapauksessa käräjäoikeus oli 27.10.2020 vangitsemisasiassa antamassaan päätöksessä määrännyt, että kantelija ei saa tavata tai pitää yhteyttä kirjeitse, puhelimitse tai muilla tavoin toisiin henkilöihin. Hän sai kiellon estämättä kuitenkin rajoituksitta tavata ja pitää yhteyttä puolustajaansa asianajaja [nimi poistettu] sekä valvotusti tyttöystävänsä [nimi poistettu] ja lastensa äitiin [nimi poistettu]. Päätöksen perustelujen mukaan yhteydenpidon rajoittaminen on perusteltua tutkintavankeuden tarkoituksen toteuttamiseksi, koska tutkinta on vasta alkuvaiheessa. Esitutinnan vaikeuttamisvaara oli olemassa.

Käräjäoikeuden 13.11.2020 antamassa vangitsemisasiaa koskevassa päätöksessä on 27.10.2020 tehdyn päätöksen kanssa saman sisältöinen yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös. Lisäksi käräjäoikeus totesi, että vankilaviranomaisten velvollisuutena on toteuttaa valvotusti sallittu yhteydenpito kantelijan tyttöystävään ja lastensa äitiin. Käräjäoikeuden 27.11.2020 antamassa vangitsemisasiain uudelleen käsittelyä koskevassa päätöksessä ei ole lainkaan mainintaa yhteydenpitorajoituksista.

Totean, että käräjäoikeuden määräämän yhteydenpitorajoituksen sisältö on ollut yksiselitteinen kantelijan puolustajaan nähden (ei mitään rajoituksia) sekä muihin kuin päätöksessä yksilöityihin henkilöihin nähden (kategorinen kieltäminen). Sen sijaan kantelijan tyttöystävään ja lastensa äitiin nähden rajoituksen sisältö tapaamisesta ja yhteydenpidosta "valvotusti" jää epäselväksi. Käsitykseni mukaan näin muotoiltu yhteydenpitorajoitus on kuitenkin tuomioistuinkäytännössä tavallinen.

Yhteydenpidon tapahtumisen "valvotusti" voisi ajatella tarkoittavan sitä, että tapaamisissa on läsnä valvoja, puheluita kuunnellaan ja kirjeet tarkastetaan ja luetaan.

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momentissa on kuitenkin todettu, että kirjeiden tarkastamisesta ja lukemisesta säädetään tutkintavankeuslain 8 luvussa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 6 luvussa sekä kirjeiden takavarikoimisesta tämän lain 7 luvussa. Säännöstä koskevissa hallituksen esityksen yleisperusteluissa (HE 222/2010 vp s. 80-81) on todettu seuraavaa:

Pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ään [769/2005] liittyy useita käytännössä esiin nousseita kysymyksiä, joista eräät ilmeisesti edellyttävät lainsäädännön muuttamista tai täydentämistä. Ensimmäisenä niistä voidaan mainita se, että yhteydenpidon rajoittamisen on tulkittu mahdollistavan tutkintavangin kirjeiden toimittamisen poliisiviranomaisen tarkastettavaksi ja luettavaksi. Tällaisen menettelyn ei voi katsoa kuuluvan kysymyksessä olevan pykälän soveltamisalan piiriin. Yhteydenpidon rajoittamisen tarkoituksena on, ettei kirjeenvaihtoa päätöksessä määrättyjen henkilöiden kanssa toimiteta perille. Kirjeiden tarkastamisesta ja lukemisesta ovat erilliset säännökset tutkintavankeuslaissa sekä poliisien säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa. Kirjeen haltuun ottamiseen liittyy puolestaan takavarikko, josta säädetään pakkokeinolain 4 luvussa. Selvyyden vuoksi ja pykälän oikean soveltamisen varmistamiseksi näihin seikkoihin voisi kiinnittää huomiota yhteydenpidon rajoittamista koskevassa pykälässä.

Vastaavasti säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa (s. 261) on todettu, että

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että kirjeiden tarkastamisesta ja lukemisesta säädetään tutkintavankeuslain 8 luvussa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 6 luvussa sekä kirjeiden takavarikoimisesta tämän lain 7 luvussa. Uudella säännöksellä korostettaisiin sitä, että luvun mukainen yhteydenpidon rajoittaminen ei pidä sisällään kirjeiden tarkastamista, lukemista ja takavarikoimista. Kysymys on ainoastaan siitä, että kirjeitä ei toimiteta perille.

Edellä esitetyn perusteella tuomioistuimella ei siis ole pakkokeinolain 4 luvun säännösten perusteella toimivaltaa määrätä tutkintavangin kirjeiden tarkastamisesta, lukemisesta tai takavarikoimisesta. Sen sijaan laissa ei ole erikseen kielletty vastaavanlaista tapaamisten ja puheluiden sisällön valvontaa, kuten niiden kuuntelua. Esitöistä ei ilmene syytä tähän, vaikka puheluissa ja tapaamisten keskusteluissa on kysymys samasta luottamuksellisen viestin tai yksityiselämän suojasta kuin kirjeenvaihdossakin, ja puheluiden ja tapaamisten keskusteluiden kuuntelemisesta on tutkintavankeuslaissa erilliset säännökset, kuten kirjeenvaihdon tarkastamisesta ja lukemisesta.

Mielestäni kysymys siitä, minkälaista puheluiden ja tapaamisten keskusteluiden valvontaa pakkokeinolain 4 luvun säännösten nojalla voidaan määrätä, jää oikeudellisesti epäselväksi. Sääntely ei ainakaan täytä perusoikeusrajoituksilta vaadittavaa täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta.

Oikeuskäytännössä on todettu, että pakkokeinolain säännökset jättävät yhteydenpitorajoituksesta määräävälle tuomioistuimelle laajasti harkintavaltaa rajoituksen tarpeellisuuden sekä sen laadun ja laajuuden osalta, ja että yhteydenpitorajoitukset voivat poiketa toisistaan kestoja ja sisältönsä puolesta ja myös sen suhteen, kuinka vakavaa puuttumista henkilökohtaiseen vapauteen ne kulloinkin merkitsevät (KKO:2018:52, kohdat 16 ja 18, lausumat yleisellä tasolla). Ilmeisesti tuomioistuimet ovat antaneet yksilöityjäkin määräyksiä tapaamisten ja puheluiden valvonnan sisällöstä esimerkiksi niin, että ne on sallittu vain tutkinnanjohtajan tai jutun tutkijan läsnä ollessa tai valvonnassa.

Tähän viittaa oikeuskirjallisuudessa todettu, että ”Jos tuomioistuin määrää, että jokin yhteydenpitotapa on sallittu vain tutkinnanjohtajan tai jutun tutkijan läsnä ollessa tai valvonnassa, on näillä virkamiehillä tällöin myös velvollisuus olla käytettävissä esimerkiksi tapaamisten tai puheluiden valvomisessa. Tämä koskee myös tilannetta, jossa tutkintavanki on siirretty poliisivankilasta Rikosseuraamuslaitoksen ylläpitämään vankilaan ehkä hyvinkin kauas kyseisten poliisimiesten virkapaikalta.

Jos vangitsemisistunnossa tutkinnanjohtaja esittää tällaista valvontaa yhteydenpidon ehtona, on puolustajan istunnossa kysymällä varmistettava, että tutkinnanjohtaja huolehtii tällaisen valvonnan järjestämisestä esimerkiksi viikonloppuina, kun vankilassa on mahdollisuus tavata vieraita” (Markku Fredman, Rikosasianajajan käsikirja, 2021, 2. uudistettu painos, s. 586).

Jos valvonnan sisältöä ei ole yksilöity tuomioistuimen päätöksessä (yhteydenpito vain ”valvotusti”), jää epäselväksi, minkälaisia valvontatoimia vankila- tai poliisiviranomainen voi tehdä. Pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n 2 momenttia koskevissa perusteluissa (HE 222/2010, s. 260) on todettu seuraavaa:

Pykälän 2 momentin kolmannen virkkeen mukaan yhteydenpitoa lähiomaiseen saataisiin rajoittaa vain siinä määrin kuin se on välttämätöntä kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen toteuttamiseksi. Tämän lisäksi lähiomaisen osalta edellyttäisiin 2 momentin toisen virkkeen mukaisia rikoksen selvittämiseen liittyviä erityisen painavia syitä. Nyt lisättävällä kolmannella virkkeellä tarkoitettaisiin sitä, että vähimmän haitan periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen soveltamisen lisäksi olisi pyrittävä siihen, että lähiomaisen kohdalla ei määrätä täydellistä yhteydenpitorajoitusta. Jokin yhteydenpitorajotus voitaisiin kylläkin sulkea pois tai *sen käyttöä voitaisiin rajoittaa tai valvoa lain mahdollistamalla tavalla* (korostus tässä).

Epäselväksi kuitenkin jää, mitä nuo ”lain mahdollistamat valvontatavat” ovat. Voiko valvonnasta vastaava viranomainen esimerkiksi kuunnella puheluita tai tapaamisten keskusteluja suoraan tuomioistuimen sisällöltään avoimen yhteydenpitorajoituksen (”valvotusti”) perusteella? Vai voiko tai pitääkö vankilan viranomaisen tehdä tutkintavankeuslain 8 ja 9 luvun mukaisia päätöksiä puheluiden ja tapaamisten keskusteluiden kuuntelemisesta? Mikä siinä tapauksessa on toimenpiteille tutkintavankeuslaissa säädettyjen edellytysten, viranomaisen oman harkintavallan ja tuomioistuimen päätöksen välinen suhde? Käsitykseni mukaan nämä kysymykset jäävät oikeudellisesti epäselviksi.

Pidän voimassa olevaa lainsäädäntöä puutteellisena. Sääntely on epäjohdonmukaista yhtäältä kirjeenvaihtoa ja toisaalta tapaamisia ja puheluita koskevien pakkokeinolain 4 luvun mukaan mahdollisten yhteydenpitorajoitusten suhteen, ja epäselvää siinä, minkälaisia tapaamisten ja puheluiden valvontaa pakkokeinolain 4 luvun säännösten perusteella voidaan määrätä ja tehdä. Kun kysymys on perusoikeussuojaan puuttuvista rajoituksista, niiden sisällöstä pitäisi säätää täsmällisesti ja tarkkarajaisesti laissa.

3.4 Tuomioistuimen määrämien yhteydenpitorajoituksen valvontavastuu

Aikaisemmassa laillisuusvalvonnassa esittämäni näkemyksen mukaan yhteydenpitorajoituksen valvonta- ja täytäntöönpanotehtävän tulee kuulua säilytyspaikan viranomaiselle, eli vankeinhoitoviranomaisille, jos vapautensa menettänyttä säilytetään vankilassa ja poliisiviranomaisille, jos vapautensa menettänyttä säilytetään poliisivankilassa (Dnrot 3463/4/07 ja 2046/4/08, 18.9.2009).

Kun yhteydenpitorajoituksen perusteena on tyypillisesti esitutkinnan turvaaminen, ongelmana on kuitenkin se, että vankilan viranomaisten voi olla käytännössä vaikeaa toteuttaa valvontaa. Tässäkin asiassa saamissani selvityksissä on todettu, että vankilaviranomaisten kyky toteuttaa valvonta esitutkinta huomioon ottaen ja turvaten on todennäköisesti mahdotonta. Vankilassa ei voida tietää, mitä asioita tutkintavangin ja muun henkilön keskusteluissa tulisi valvoa, jotta esitutkinnan turvaaminen ei vaarantuisi.

Pidän kuitenkin epäselvänä, voiko vankila antaa yhteydenpitorajoitusten valvonnan esitutkintaviranomaiselle, jollei tuomioistuimen päätöksessä ole niin määrätty.

Kuten edellä aikaisemmin olen tuonut esiin, pakkokeinolakia koskevien esitöiden perusteella vankilassa olevan tutkintavangin kirjeiden toimittaminen poliisiin luettavaksi haluttiin nimenomaan torjua (HE 222/2010 vp, s. 80-81). Lisäksi tutkintavankeuslain 8 luvun (jossa on muun muassa säännökset tutkintavangin viestin lukemisesta ja puhelun kuuntelemisesta) 9 a §:n mukaan sanotun luvun mukaisia tehtäviä hoitava virkamies ei saa oikeudettomasti paljastaa tutkintavangilta peräisin olevan tai hänelle saapuneen viestin sisällöstä tehtävässään saamaansa tietoa taikka tällaista viestiä koskevaa tunnistamistietoa. Vastaavaa säännöstä ei kuitenkaan ole tutkintavankeuslain 9 luvussa, jossa on muun muassa säännös tutkintavangin ja tapaajan välisen keskustelun kuuntelemisesta. Tähän eron en ole löytänyt syytä, vaikka tapaamisten keskusteluissa on kysymys samasta yksityiselämän suojasta kuin kirjeenvaihdossa ja puheluissa.

Vankeuslain 19 luvun 2 §:ssä (jota tutkintavankeuslain 16 luvun 1 §:n 1 momentin 9 kohdan viittaussäännöksen nojalla sovelletaan myös tutkintavankeuden toimeenpanoon) on tosin säädetty, että vangilta peräisin olevan tai häneltä saapuneen kirjeen, muun postilähetyksen tai viestin taikka vangin puhelun tai muun sähköisen viestin sisällöstä voidaan antaa tieto poliisille, muulle esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle, *jos se on tarpeen rikoksen estämiseksi tai selvittämiseksi*. Mielestäni tämä säännös soveltuu kuitenkin huonosti sen perusteeksi, että vankila voisi antaa sille kuuluvan tutkintavangin yhteydenpitorajoituksen valvontatehtävän poliisille.

Edellä esitetyn perusteella oma käsitykseni on, että vankila ei voi itse siirtää sille kuuluvaa yhteydenpitorajoituksen valvontaa poliisille, vaan siitä tulisi määrätä tuomioistuimen päätöksessä. Poliisin tulisi esittää sitä yhteydenpitorajoitusta koskevassa vaatimuksessaan, ja myös huolehtia siitä, että sillä on käytännössä mahdollisuus rajoituksen valvontaan siten, että tutkintavangin oikeus valvottuun yhteydenpitoon toteutuu. Poliisin tulisi esittää tuomioistuimelle pakkokeinoistunnossa yksiselitteinen kuvaus siitä, miten, milloin ja kuinka usein puhelujen ja tapaamisten valvonta käytännössä toteutetaan, jolloin myös vastapuoli saisi kuulemisperiaatteen mukaisesti kommentoida esitettyä vaatimusta ja sen toteuttamismahdollisuuksia.

Pidän voimassa olevaa lainsäädäntöä myös yhteydenpitorajoituksen valvonnan ja viranomaisten välisen valvontavastuun ja -toimivallan osalta epäselvänä ja puutteellisena.

3.5 Yhteydenpitorajoituksen sisältö ja valvonta kantelijan tapauksessa

Käräjäoikeuden kantelijalle määräämän yhteydenpitorajoituksen sisältö jää edellä todetusti epäselväksi siltä osin kuin hän sai tavata ja pitää yhteyttä ”valvotusti” tyttöystäväänsä ja lastensa äitiin.

Selvää on kuitenkin se, että pakkokeinolain 4 luvun säännöksiin perustuva valvonta ei ole voinut sisältää kirjeiden tarkastamista, lukemista tai takavarikoimista. Viimeistään käräjäoikeuden päätöksen 13.11.2020 jälkeen on myös ollut selvää, että vankilaviranomaisten velvollisuutena on ollut toteuttaa valvotusti sallittu yhteydenpito kantelijan tyttöystävään ja lastensa äitiin, kun käräjäoikeuden päätöksessä oli siitä nimenomaisesti mainittu. Epäselväksi kuitenkin jää, miten tapaamisten ja puheluiden valvonta olisi tullut järjestää.

Todettakoon, että Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön käsityksen mukaan Vantaan vankilan olisi tullut ottaa yhteyttä Lapin käräjäoikeuteen ja varmistaa, tuleeko kantelijan kirjeet toimittaa hänen tyttöystävälleen siinäkin tapauksessa, että edellytykset kirjeen lukemiselle eivät täyty, ja miten kantelijan puhelut tyttöystävälle tulisi mahdollistaa tilanteessa, jossa edellytykset puhelujen kuuntelemiselle eivät täyty. Pidän kuitenkin ongelmallisena ajatusta siitä, että käräjäoikeus jälkikäteen selittäisi päätöksensä sisältöä tai antaisi ohjeita sen täytäntöönpanosta.

Pidän tilannetta vankilan näkökulmasta oikeudellisesti ongelmallisena. Jos vankila olisi sallinut yhteydenpidon päätöksessä tarkoitettujen henkilöiden kanssa valvonnatta, se olisi rikkonut tuomioistuimen määräämää yhteydenpitorajoitusta. Toisaalta tapaamisten keskustelujen tai puheluiden kuunteleminen pelkästään tuomioistuimen yksilöimättömän valvontamääräyksen nojalla olisi ollut oikeudellisesti ongelmallista.

Mahdollisesti vankila olisi voinut rajata valvontansa siihen, että yhteydenpito tapahtuu sallitulle taholle, mutta se ei välttämättä olisi täysin turvannut tutkintavankeuden ja yhteydenpitorajoituksen tarkoitusta esitutinnan turvaamiseksi.

Erityisen valitettava tilanne on ollut kantelijan kannalta, jonka yhteydenpito hänen läheisiinsä oli kokonaan estynyt ainakin kantelun ajankohtaan 13.11.2020 asti. Tiedossani ei ole, oliko valvottu yhteydenpito tämän jälkeen onnistunut, ja miten se oli toteutettu. Vantaan vankila ja Lapin poliisilaitos näyttävät selvitystensä perusteella sinänsä katsoneen, että kumpikin taho oli käräjäoikeuden päätöksen perusteella toimivaltainen toteuttamaan puheluiden valvonnan niitä kuuntelemalla, mutta yhteydenpito oli estynyt näkemyserosta siinä, kummalle taholle valvonta kuului. Mielestäni kantelijan yhteydenpidon estyminen tällaisesta syystä ei ole ollut hyväksyttävää. Mikäli syynä olisi ollut edellä esitetty oikeudellinen epäselvyys, arvioni olisi voinut olla toisenlainen.

Totean, että tuomioistuimen määräämien yhteydenpitorajoitusten tulisi olla sisällöllisesti niin selkeitä, että ne ovat yksiselitteisesti täytäntöön pantavissa. Selvää kuitenkin on, ettei tuomioistuin voi omasta aloitteestaan määrittellä valvonnan yksityiskohtia. Yhteydenpitorajoitusten sisällön ja selkeyden kannalta on olennaista, että myös rajoituksia koskevat pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai vankilan johtajan esitykset ovat yksilöityjä ja selkeitä.

4 TOIMENPITEET

Saatan Vantaan vankilan ja Lapin poliisilaitoksen tietoon käsitykseni siitä, että kantelijan valvotun yhteydenpidon estyminen niiden selvityksissä esitetystä syystä ei ole ollut hyväksyttävää.

Pidän hyvin ongelmallisena, että tutkintavangin perusoikeussuojan kannalta niin keskeinen ja jokapäiväinen asia kuin tuomioistuimen määräämien yhteydenpitorajoitusten sisältö ja niiden valvonta on osoittautunut olevan lainsäädännössä puutteellisesti järjestetty. Pidän hyvin tärkeänä, että lainsäädäntöä täydennetään ja täsmennetään.

Tiedossani on, että oikeusministeriö on asettanut työryhmän (OM058:00/2020) tarkastelemaan pakkokeinolain muutostarpeita ja valmistelemaan tarvittavat lainsäädäntömuutokset. Työryhmän toimikausi päättyy 31.12.2021. Esitän oikeusministeriölle, että työryhmän nimenomaisesti tehtäväksi annettaisiin arvioida pakkokeinolain uudistamistarpeita tuomioistuinten määräämien yhteydenpitorajoitusten sisällön ja niiden valvonnan osalta.

Pyydän oikeusministeriötä ilmoittamaan 30.11.2021 mennessä, mihin toimenpiteisiin esitykseni on mahdollisesti antanut aihetta.

Olen tässä päätöksessäni kiinnittänyt huomiota myös siihen, että tuomioistuimen yhteydenpitorajoitusten ja niitä koskevien toimivaltaisten virkamiesten vaatimusten tulisi olla yksilöityjä ja selkeitä. Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Tuomioistuinvirastolle, Poliisihallitukselle, Valtakunnansyyttäjän toimistolle sekä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle, ja pyydän niitä saattamaan käsitykseni sopivaksi katsomallaan tavalla käräjäoikeuksien ja toimivaltaisten virkamiesten tietoon.

Ilmoitan ratkaisustani myös sisäministeriölle, jossa on vireillä poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain kokonaisuudistus.